MARIANA ISTRATE

UN PRIETEN AL ROMÂNILOR: GIANDOMENICO SERRA. PERIOADA CLUJEANĂ

În primul an de funcţionare a Universităţii româneşti din Cluj, 1919 – 1920, Sextil Puşcariu, rector al acestei importante instituţii, îi cerea prietenului său Matteo Bartoli, colaborator la *Studii istroromâne*, să-i recomande un tânăr docent pentru catedra de limbă şi literatură italiană. A fost ales Giandomenico Serra, căruia Bartoli îi fusese referent la Universitatea din Torino atunci când acesta susţinuse teza de doctorat dedicată graiului din Locana. Alegerea subiectului nu fusese întâmplătoare.

Giandomenico Serra s-a născut chiar la Locana, mică localitate din Canavese, în 1885, într-o familie modestă. Mama sa, învăţătoare, i-a transmis nu numai dragostea pentru studiu, dar şi blândeţea şi modestia care s-au dovedit trăsăturile fundamentale ale personalităţii sale. Moartea timpurie a tatălui l-a făcut să-şi întrerupă studiile şi, la 16 ani, a trebuit să-şi întreţină familia. Lucrând ziua, noaptea studiind, reuşeşte să-şi treacă cu bine examenele şi să ajungă învăţător. Încurajat de către un alt canavezan, profesorul Martinetti de la Universitatea din Milano, Giandomenico Serra se înscrie la Facultatea de inginerie din Torino, dar interesul pentru studiul limbilor clasice, pentru sanscrită şi arabă îl determină să abandoneze studiul ştiinţelor exacte şi să se mute la Facultatea de Litere. În 1907, preocupările sale se materializează în lucrarea *La genesi della parola. Con un saggio di „Etimologicon”. Radici indiane,* în care tratează tema, atât de la modă atunci, a originilor limbajului, pornind de la premisa că vorbirea umană este traducerea organică a realităţilor fenomenologice ale vieţii.

Primul război mondial îl găseşte la Berna, unde urma un curs de perfecţionare cu Karl Jaberg. Ca ofiţer de artilerie, participă la mai multe acţiuni militare, în timpul unei retrageri rătăcindu-şi preţioasele caiete de notiţe, în care creionase planurile mai multor viitoare lucrări. La terminarea războiului, după câteva luni de muncă la Institutul Tehnic din Novara, îşi începe cariera universitară clujeană, care va dura aproape 20 de ani. La Cluj, Giandomenico Serra îşi desăvârşeşte personalitatea, întâlnind lingvişti formaţi şi o atmosferă ştiinţifică efervescentă. Se cuvine să subliniem că Sextil Puşcariu a fost cel care, pentru aproape o jumătate de secol, a impulsionat cercetările lingvistice clujene, iar Giandomenico Serra s-a bucurat de condiţiile oferite de Muzeul Limbii Române din Cluj, unde lucrau cercetători de prestigiu, precum Vasile Bogrea, Nicolae Drăganu, George Giuglea, Yves Auger, Gustav Kisch şi alţii. Toţi aceştia au desfăşurat nu numai o bogată activitate universitară, ci şi o intensă muncă de cercetare ştiinţifică, stimulaţi de concepţia lui Sextil Puşcariu, în viziunea căruia „universitatea nu are voie să se restrângă la activitatea şcolară, care dă elevilor ei

DACOROMANIA, serie nouă, III–IV, 1998–1999, Cluj-Napoca, p. 155-157

rezultatele ştiinţei şi îi introduce în metoda investigaţiilor ştiinţifice, ci ea trebuie să fie un lăcaş al cercetărilor originale. În institute speciale, create pe lângă facultăţi, în care începe *opera de savant a profesorilor,* se va începe munca productivă, care are să ducă ştiinţa cu un pas mai departe spre progres" („Dacoromania", I, 1921, p. 1-2).

Astfel, Muzeul Limbii Române, întemeiat şi condus de Sextil Puşcariu, se transformă cu vremea într-un atelier de lucru şi într-un centru european de documentare în domeniul lingvisticii. În afara marilor opere elaborate de către membrii Muzeului, cum sunt *Atlasul lingvistic* şi *Dicţionarul limbii române*, fiecare dintre lingviştii reuniţi aici elabora lucrări personale, ale căror rezultate erau expuse în faimoasele şedinţe de comunicări de marţi seara, publicate apoi în buletinul Muzeului, „Dacoromania".

Dintre cele 13 volume ale „Dacoromaniei", Giandomenico Serra este prezent în 11, lipsind doar în ultimele două, apărute după plecarea din Cluj. Preocupările sale cele mai importante ţin de domeniul antroponimiei, fiind grupate sub titlul generic *Per la storia del cognome italiano.* Constatând continuitatea tradiţiei onomastice latine între secolele V – X, studiul dovedeşte menţinerea acesteia în secolele următoare, până la fixarea relativ stabilă a numelor de familie (patronimice şi matronimice) sau a numelor de popoare. Sunt discutate: 1) caracterul păgân, apoi creştin al onomasticii latine; 2) continuitatea teritorială a onomasticii latino-romanice; 3) condiţiile care favorizează menţinerea tradiţiei onomasticii latine şi inovaţii care apar, ca indici ai vitalităţii acesteia, în evul mediu; 4) continuitatea morfologică şi semantică a tradiţiei onomastice latine în onomastica medievală. În încheiere, autorul dă o listă de desinenţe şi sufixe proprii flexiunii nominale din latina târzie, însoţită de un inventar de nume proprii latine confruntate cu cuvintele medievale care le-au continuat, ca şi cu alte antroponime de origine latină neatestate cu sufixele respective ori cu nume comune de origine latină, sau cu unele cuvinte biblice şi germanice din uzul medieval. Numele de familie medievale analizate aparţin graiurilor canavezan, piemontez şi veneţian.

Lucrările lui Giandomenico Serra se bazează pe o muncă susţinută, pe cercetarea atentă a documentelor de arhivă. Acest lucru este evident şi în studiul *Contributo toponomastico alla teoria della continuità nel Medioevo delle comunità rurali romane e preromane dell'Italia superiore*, publicată în „Biblioteca Dacoromaniei", IV, Cluj, 1923, despre care, în finalul recenziei pe care i-o dedică un alt onomast de seamă, Ştefan Paşca, putem citi: „Scopul nostru cu această sumară dare de seamă este numai acela de a atrage atenţiunea şi la acest loc asupra unei lucrări ieşite din nucleul ştiinţific clujean, lucrare care face onoare ştiinţei italiane şi constituie o mândrie pentru universitatea noastră, al cărei profesor e Serra" („Dacoromania", VII, 1934, p. 395). Preocupările lui Giandomenico Serra în acelaşi domeniu vor continua şi după plecarea sa din Cluj, în 1939, în calitate de profesor la catedra de glotologie din Cagliari, apoi la Facultatea de Litere din Napoli, când aria de procupări se va lărgi prin contribuţii din zona Sardiniei, Piemontului şi Liguriei.

Neobosit şi generos, stimat de colegi şi venerat de către elevi, Giandomenico Serra a plecat din această lume în 1958, moartea surprinzându-l la masa de lucru, în plină activitate. Iată câteva fraze din cele pe care Ioan Guţia a găsit de cuviinţă să le scrie în acea tristă împrejurare: „Si era acquistata una meritata fama internazionale, malgrado non cercasse la pubblicità preferendo lavorare in silenzio: un lavoro particolarmente paziente dato che ogni suo scritto ha dietro di sè un immane spoglio di documenti e di carte. Aveva un carattere generoso e schietto e detestava gli intrighi e l'arrivismo, possedeva una comunicatività particolare unita ad un fascino personale che gli fecero acquistare molti amici e vive simpatie dappertutto. Di temperamento vivace e emotivo, si entusiasmava subito davanti a ogni nuovo incontro e scoperta. Molto sensibile alla bellezza, amava le arti, soprattutto era un appassionato della musica" („Orbis", VII, 1958, nr. 1, p. 623). Deşi a lucrat în linişte, cum spune şi Ioan Guţia, activitatea sa nu a fost trecută cu vederea. Ca dovadă a recunoaşterii meritelor lui ştiinţifice stau titlurile acordate de către diferitele universităţi şi academii. A fost Cavaler al Coroanei şi membru de onoare al Academiei Române, membru al Academiei Lunigianese, membru corespondent al Academiei din Barcelona, al Academiei Spoletine, al Academiei Regale Suedeze, membru titular al Academiei Mediteraneene.

Dată fiind puţinătatea izvoarelor (un impresionant portret al fostului profesor este schiţat de d-na Viorica Lascu în „Studi italo-romeni", I, 1997, 1, p. 113-118), expunerea noastră, în fond o evocare a celui care a fost Giandomenico Serra, s-a bazat mai mult pe răsfoirea lucrărilor lingvistului. Am avut astfel bucuria să-i descoperim opera, dar şi marea surpriză de a ne întâlni cu omul care se ascundea în spatele profesorului şi al savantului. Chiar dacă poate părea un gest lipsit de discreţie, îndrăznim să reproducem trei dintre dedicaţiile găsite pe lucrările dăruite lui Sextil Puşcariu: „Al professore S. Puşcariu, omaggio deferente", „Al professore S. Puşcariu, omaggio devoto"; „A S. P., con affetto di amico e devozione d'allievo". Bine ar fi ca afecţiunea prietenului şi devotamentul elevului să fie calităţi pe care să le întâlnim şi astăzi în lumea academică.

Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu"
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21